IV

Manastirile lui Alexandru-cel-Bun

Din ce in ce mai despartita de Polonia, iar la urma in stransa legatura cu Lituania lui Svidrigailo, neastamparatul urmas al stapanirii si planurilor lui Vitold, politica moldoveneasca nu mai cerea ocrotirea fatarnica a catolicismului din partea Domniei. De alminterea ziditorul bisericii catolice din Baia fusese un ctitor si inoitor de manastiri rasaritene. Intr'un unghiu de munte din Bucovina de azi, la Moldovita, el facu o noua manastire, al carii privilegiu d'intaiu are data de 31 Octombre 1402 si vine de la Alexandru, care dadu fundatiei sale doua mori in Baia: una in cetate chiar, alta la margine, si patru salase de "Tatari", asezate tot acolo. Danii de pamant le face el Moldovitei si in 1409; o mare parte din munti si vami, Tinutul ce margeneste cursul rapede al Bistritei, intra astfel de la inceput, cu uriasele-i paduri batrane, in stapanirea calugarilor Bunei Vestiri. Si Doamna Ana crescu din partea ei averea Moldovitei. Egumenul cel d'intaiu al manastirii nu e numit in niciunul din aceste acte domnesti, dar el trebuie sa fi fost, nu numai administratorul unor mosii intinse, dar si un fel de Vladica fara hirotonisire al preotilor din toate satele ce alcatuiau marele domeniu al manastirii.

N'avem inca o carte de privilegii pentru manastirea de pe malul Siretiului, a "Sfantului Nicolae din Poiana Siretiului", dar, inca din 1409, Alexandru facea o danie acestei manastiri, fara a spune ori a lasa sa se inteleaga prin vre-un cuvant ca el ar fi intemeietorul ei. Domnul se multameste a-i da toate drepturile asupra baltii "ce se intinde de la gura Somuzului pana la hotarul ce este la Heciu", precum si un loc de sadit vie pe dansul. Se adaugira apoi, la 1410, catre averea acesteilalte manastiri: "din Tamartasenii de la Somuz cinci salasuri de Tatari, cu voia soldanului lor [sau cu soldanul, cu Sultanul, sau Voevodul lor], Petru".

Bistrita, de langa apa cu acelasi nume, fu facuta sau prefacuta de Alexandru, care era sa fie si ingropat in cuprinsul ei. Acestei manastiri, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, ii harazia el la 1422 vama Barladului, care nu era una din cele mai putin insemnate ale terii, "in deplina stapanire, pe veci"; peste cativa ani, la 1428 si 1431, cand Domnia lui Alexandru se apropia acum de sfarsit, Bistrita mai capata o vama: aceia, pentru Secuime, de la "Tazlau, care se tine de vama Bacaului". Patru prisaci de albine, in locuri departate, trebuiau sa procure bisericii ceara trebuitoare. Slujba erau sa i-o faca treizeci si unul de salasuri de Tigani, - asa se si zice aici, nu "Atigani", ca la Munteni -, cu un cneaz sau jude si douasprezece "bordeie"de Tatari adevarati. In sfarsit, pentru intaiasi data se da unei manastiri, impreuna cu un sat si silistea lui, si manastirea cladita de altii pe acest loc: "manastirea Sf. Nicolae, unde a fost Huba". Acest act ni da si numele egumenului Vasilie, numit staret, si "domn", chir, ca episcopii. La Bistrita s'a ingropat si Doamna Ana, la 2 Novembre 1418.

Hartiile manastirii Neamtului n'au fost tiparite nici macar in regeste, de si au fost aduse la Arhivele Statului, dar ele trebuie sa cuprinda un numar de privilegii

asemanatoare de la Alexandru-cel-Bun. Dupa tot ce s’a petrecut cu vechile acte trimese in Rusia la 1916, cercetari actuale nu se mai pot face.

Bisericuta de lemn de la Radauti, unde era, de la Bogdan-Voda incoace, gropnita Domnilor Moldovei, pentru care cuvant i-a facut si daruri Anastasia, fiica lui Latcu-Voda, a fost intemeiata din nou, de piatra, supt Alexandru insusi. Un privilegiu mai tarziu da marturie ca organisatorul Moldovei, in ordinea politica si in cea bisericeasca, a daruit bisericii acesteia, al carii staret de manastire tinea loc de episcop in partile de sus ale terii, ce fusesera de curand capatate, supt Alexandru insusi ori supt inaintasul sau, Petru Musat, de la Poloni, nu mai putin de cinzeci de biserici, “cu popii lor”, si anume: “din Tinutul Sucevei patruzeci si patru, iar din Tinutul Cernautului sese biserici”. La Radauti se incepu acel pomelnic din care pe incetul se va desvolta in alte locuri, mai fericite, cronica moldoveneasca.

Inca inainte de Alexandru, de pe vremea lui Roman-Voda, ctitorul orasului ce-i poarta numele, se afla in acesta o biserica a Sf. Paraschive. Aici s’a ingropat si sotia intemeietorului, Anastasia. Fiul Anastasiei si al lui Roman veni acum sa inzestreze biserica din Roman cu sate si mori, cu “vaduri pe Moldova din jos de targul Romanului”. Actul de danie spune ca ea s’a facut “in Suceava, preasfintitului Mitropolit Iosif”, ceia ce arata doua lucruri: ca si acesta era ctitor la Sf. Paraschiva, de vreme ce lui i se faceau daruri pentru dansa si, al doilea, ca in acest moment, la 16 Septembre 1408, nu se intemeiase inca o a doua episcopie a terii, o “Mitropolie a Terii-de-Jos”, cum i s’a zis mai tarziu, in Roman. Totusi, Alexandru-cel-Bun se presinta, intr’un act al lui Stefan-cel-Mare, ca intaiul ctitor al “Mitropoliei” de Roman, careia-i da, nu numai Leucusenii, “cu dijma de varza”, cari se intalnesc si in documentul precedent, dar si Dragomirestii. Cel d’intaiu “Mitropolit al Romanului”, chir Calist, e pomenit intr’un act de la Stefan-Voda, fiul lui Alexandru, la 30 Septembre 1445, cand i se da “un Tatar din Tatarii nostri de la Neamt si cu salasul si cu toata averea lui”, putandu-l lasa dupa moarte, fie “bisericii”, fie altui cuiva, daca nu vrea sa-l libereze, ca sa traiasca “slobod, dupa legea romaneasca”, “nepomenindu-i nimeni de robie”. “Mitropolia” se vede a fi un fapt cunoscut si, de oare ce, in luptele ce izbucnira dupa moartea lui Alexandru, fiii lui nevrednici numai ragaz pentru asezaminte noua bisericesti n’aveau, trebuie sa se admita ca intemeietorul episcopiei de Roman a fost tot Alexandru-cel-Bun.